

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ТА
РІВНЯ ДОМАГАНЬ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ З
ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ»**

Виконала
студентка Kor11-M18z групи
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.
Логопедія. Спеціальна психологія
Воринка Діана Дмитрівна

Керівник:
**Гаврилов О.В., кандидат
психологічних наук, доцент**

Рецензент:
Співак В.І., кандидат психологічних
наук, доцент кафедри соціальної
педагогіки та соціальної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ І РІВНЯ ДОМАГАНЬ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ.....	6
1.1. Аналіз досліджень проблеми розвитку самооцінки в структурі особистості дитини.....	6
1.2. Особливості розвитку рівня домагань у структурі особистості дитини.....	10
1.3 Особливості самооцінки та рівня домагань дітей, що мають порушення в розвитку.....	14
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ ТА РІВНЯ ДОМАГАНЬ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ З ТЯЖКИМИ ПОУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	29
2.1. Методика експериментального дослідження.....	29
2.2. Результати дослідження самооцінки та рівня домагань учнів молодших класів з тяжкими порушеннями мовлення.....	40
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ КОРЕКЦІЇ САМООЦІНКИ ТА РІВНЯ ДОМАГАНЬ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ З ТЯЖКИМИ ПОУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	42
3.1 Розробка програми корекції самооцінки та рівня домагань у дітей з порушеннями мовлення.....	43
3.2 Оцінка ефективності програми корекції самооцінки та рівня домагань учнів молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.....	60
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Важливим аспектом психічного розвитку дитини є становлення у неї самооцінки, адже саме цей феномен психіки забезпечує регуляцію індивідом своєї діяльності та поведінки. Оскільки самооцінка лежить в основі формування самоставлень індивіда, то наявність у дитини чітких, повних і адекватних уявлень про себе є необхідною передумовою її особистісного зростання.

Вивченню цього важливого феномену присвячені спеціальні дослідження значної кількості українських та зарубіжних вчених, які розглядали самооцінку як основний компонент самосвідомості людини, як оцінку самої себе, як обов'язкову умову реалізації самоконтролю та самовдосконалення. Однак у роботах вчених (О.В. Винославська, О.О. Косякова, О.Я. Савченко, В.І. Селіверстов, А.В. Ястребова) підкреслюється думка про те, що формування самооцінки у дітей з порушеннями мовлення має свою специфіку і призводить до гальмування їх особистісного розвитку, що зумовлює високу актуальність і соціальну значущість проведення досліджень з проблеми формування самооцінки у дітей з різними вадами мовлення. Даний факт і обумовив вибір теми нашого дослідження «Особливості формування самооцінки та рівня домагань учнів молодших класів з тяжкими порушеннями мовлення».

Об'єкт дослідження – особливості самооцінки та рівня домагань молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – процес формування самооцінки та рівня домагань молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення.

Гіпотеза дослідження: Особливостями формування самооцінки та рівня домагань учнів молодших класів з тяжкими порушеннями мовлення є врахування впливу мовленнєвого порушення на особистість дитини.

У зв'язку з цим визначена і проблема нашої роботи: виявити, які особливості самооцінки та рівня домагань, що характеризують молодших

школярів із важкими порушеннями мовлення і як ці особливості впливають на поведінку, спілкування і навчальну діяльність цих дітей.

Мета дослідження: виявити, які особливості самооцінки та рівня домагань характеризують молодших школярів із важкими порушеннями мовлення та як ці особливості впливають на поведінку та спілкування цих дітей.

Виходячи з мети і гіпотези дослідження, автором були сформульовані наступні **завдання:**

1. Провести аналіз загальної та спеціальної педагогічної і психологічної літератури з проблеми розвитку самооцінки і рівня домагань у структурі особистості, їх особливостей у осіб з відхиленнями в розвитку і мовленнєвою патологією.

2. Дослідити особливості самооцінки та рівня домагань молодших школярів із важкими порушеннями мовлення.

3. Співвіднести особливості самооцінки та рівня домагань з особливостями поведінки і спілкування школярів із важкими порушеннями мовлення.

4. Розробити етапи психолого-педагогічної роботи з корекції самооцінки та рівня домагань молодших школярів із важкими порушеннями мовлення.

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні методи дослідження: теоретичні (аналіз спеціальної літератури з проблеми дослідження); емпіричні (експеримент (констатуючий і формуючий)); метод кількісного та якісного аналізу результатів дослідження.

Теоретична і практична значимість роботи полягає в тому, що розроблено програму «Корекція самооцінки та рівня домагань у дітей з важкими порушеннями мовлення».

Основні теоретичні положення дослідження відображено у науковій статті «Особливості самооцінки та рівня домагань осіб з важкими порушеннями мовлення» (Вісник Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. С.П. Миронової, Н.С. Гаврилової. – Вип.10 / Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2019 – С. 46-51).

Дослідження проведено на базі Тербовлянського навчально-реабілітаційного центру Тернопільської області.

Структура роботи: робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

ВИСНОВКИ

Проведено аналіз загальної та спеціальної педагогічної і психологічної літератури з проблеми розвитку самооцінки і рівня домагань у структурі особистості, їх особливостей у осіб з відхиленнями в розвитку і мовленнєвою патологією. На основі аналізу психологічної літератури щодо проблеми дослідження ми прийшли до висновку, що самооцінка – це необхідний компонент розвитку самосвідомості, тобто усвідомлення людиною себе, своїх фізичних сил, розумових можливостей, вчинків, мотивів та цілей власної поведінки, свого ставлення до інших людей та до самої себе.

Не можна говорити про міцні риси характеру і твердо сформовані погляди на життя у дітей молодшого шкільного віку. Але все ж у багатьох випадках досить чітко можна простежити в якому напрямку розвивається особистість, наскільки стійкі її позитивні якості.

При правильному напрямку розвитку особистості навчальна діяльність учнів ґрунтується на широких соціальних мотивах і на пізнавальних інтересах. Процес навчання викликає у хлопців позитивні почуття. Сумлінне ставлення до навчання, як правило, супроводжується дисциплінованістю поведінки. Успіхи в навчальній діяльності створюють у школяра стійкий гарний настрій, провокують бадьорість, активність, впевненість у власних силах.

Досліджено особливості самооцінки та рівня домагань молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення. Виявлено особливості самооцінки та рівня домагань з особливостями поведінки і спілкування школярів із ТПМ

Виходячи з результатів дослідження можна підсумувати, що розвиток самооцінки молодших школярів характеризується наявністю різноспрямованих тенденцій.

За підсумками експериментального дослідження видно, що дітям молодшого шкільного віку з ТПМ властива адекватна завищена самооцінка і завищений рівень домагань. Самооцінка молодшого школяра динамічна і в

той же час має тенденцію до стійкості, переходить в подальшому у внутрішню позицію особистості, стає мотивом поведінки. На початковому етапі відставання розбіжність недостатньо усвідомлюється, а головне, не приймається молодшим школярем. Тому цим школярам потрібна серйозна поетапна психолого-педагогічна робота по корекції самооцінки та рівня домагань, спрямована на розвиток в їх структурі когнітивного компонента і рефлексії, що, в свою чергу, сприятиме нормалізації поведінки молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Розроблено корекційну психолого-педагогічну програму з формування самооцінки та рівня домагань молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

За результатами формуючого експерименту з'ясовано, що розроблена програма є ефективною і може використовуватися у роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення.

Наша гіпотеза підтвердилася, рівень самооцінки старших дошкільників із тяжкими порушеннями мовлення змінився, у бік її збільшення, при проведенні розробленої програми.

Таким чином у даній роботі досягнуті цілі, вирішені завдання дослідження та експериментально перевірена гіпотеза дослідження: психолого-педагогічна корекція самооцінки старших дошкільників з тяжкими порушеннями мови можлива за допомогою реалізації програми корекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверин В.А. Психология детей и подростков : учебное пособие / В.А. Аверин. – Издание 2-е, переработанное и дополненное. – Санкт-Петербург : Издательство Михайлова В.А., 1998. – 379 с.
2. Ананьев Б.Г. Развитие детей в процессе начального обучения и воспитания // Проблемы обучения и воспитания в начальной школе - М.: УЧПЕДГИЗ, 1999 – 483с.
3. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М Андреева. – М: Аспект Пресс, 1999 - 375 с.
4. Андрущенко Т.Ю., Захарова А.В. Исследование самооценки младшего школьника в учебной деятельности. // Вопросы психологии ,2001 № 3 – с 13
5. Банд А.Н. Влияние детско-родительских отношений на самооценку детей // Логопедия сегодня. - 2012. - № 1 (январь-март). - С. 17-18.
6. Безруких М.М. Проблемные дети / М.М. Безруких; Ун-т РАО. - М.: УРАО, 2000. – 308 с.
7. Белякова Л.И., Волоскова Н.Н. Логопедия. Дизартрия. – М.: Гуманитарный изд. Центр Владос, 2009. - 287 С.
8. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс – М.: Прогресс, 1994 – 583с.
9. Божович Л.И. О некоторых проблемах и методах изучения личности школьника // Вопросы психологии личности школьника – М.: Просвещение, 1997 – с. 18-25
10. Болотова, А.К. Развитие самосознания личности: Временной аспект / А.К. Болотова. – М.: Сфера, 2012. – С. 116.
11. Большакова С.Е. Преодоление нарушений слоговой структуры слова у детей / С.Е. Большакова. – 2-е изд. – М. : ТЦ Сфера, 2014. – 64 с.
12. Бороздина Л. В., Видинска Л. Притязания и самооценка // Вестн. Моск.

- ун-та. Серия 14. Психология. 1999. № 3. -С. 21—30.
13. Васильева Е. Д. Проблема развития устной русской речи у детей дошкольного и младшего школьного возраста // Предшкольное и начальное образование: стратегия партнерства: материалы науч.-практ. конф. / [сост.: А. В. Николаева, к. п. н., Н. И. Захарова, Н. Г. Афанасьева]. – Якутск : Изд-во ИПКРО, 2008. – С. 54-55.
 14. Венгер А.Л. Психологические рисуночные тесты: иллюстрированное руководство /А. Л. Венгер. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. – 159 с.: ил. – (Психология для всех)
 15. Вербицкая Л.А. Произносительная норма сегодня // Язык: история и современность. – СПб., 1996. – С. 52-60.
 16. Волков Б.С. Психология юности и молодости : учеб. пособие для вузов / Б. С. Волков ; Моск. гос. обл. ун-т. – Москва : Трикта : Академический проект, 2006. – 255 с.
 17. Воронова А.П. Состояние высших психических функций и процессов у детей с общим недоразвитием речи // Методы предупреждения и преодоления речевых расстройств / Под ред. Г.А. Волковой. СПб., 1994.
 18. Выготский Л.С. Педагогическая психология/ Под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 536 с.
 19. Гаркуша Ю.Ф. Некоторые вопросы диагностики и коррекции недоразвития речи у детей // Гуманизация образования и проблемы развития личности. – Волгоград, 2000. – С. 149-159.
 20. Герасимова А. С. Уникальная методика развития речи дошкольника: формирование произношения всех звуков рус. яз. / А. Герасимова, О. Жукова, В. Кузнецова. – СПб. : Нева; М. : Олма-Пресс, 2002. – 687 с.
 21. Горбачева В.А. К вопросу формирования оценки и самооценки у детей – М., 2001 – 290с.
 22. Дворядкина Е.В. Особенности лексической стороны речи у детей с общим недоразвитием речи III уровня // Логопедия. – 2008. – № 4. – С.

64-66.

23. Деркач А.А. Самооценка как структурообразующая процесса акмеологического развития // Мир психологии. – 2005, № 3. – С. 139 – 146.
24. Долгова В.И. Некоторые биосоциальные характеристики телесно-психического здоровья дошкольников // В сборнике: BIOSOCIAL CHARACTERISTICS OF THE MODERN HUMAN PSYCHOLOGY / SOCIAL AND POLITICAL ASPECTS OF THE POST-INDUSTRIAL LIFE ACTIVITY OF STATES Materials digest of the LIX International Research and Practice Conference and II stage of the Championship in psychological sciences (London, August 08-August 14, 2013) / Materials digest of the LX International Research and Practice Conference and II stage of the Championship in military, sociological and political sciences (London, August 08-August 14, 2013). Chief editor - Pavlov V. V.. London, 2013. С. 33-34.
25. Долгова В.И., Гольева Г.Ю., Крыжановская Н.В. Инновационные психолого-педагогические технологии в дошкольном образовании/монография. – М. : Издательство Перо, 2015. – 192 с.
26. Долгова В.И., Попова Е.В. Инновационные психолого-педагогические технологии в работе с дошкольниками /монография. – М.: Издательство Перо, 2015. – 208 с.
27. Долгова В.И., Рокицкая Ю.А., Меркулова Н.А. Готовность родителей к воспитанию детей в замещающей семье. – М. : Издательство Перо, 2015. – 180 с.
28. Дурова Н. В. Фонематика: как научить детей слышать и правильно произносить звуки: кн. для родителей и воспитателей / Н. В. Дурова. – М. : Мозаика-синтез, 2001. – 112 с. - (Книга для воспитателей детского сада).
29. Жукова Н.С. Преодоление недоразвития речи у детей: учеб. - метод. пособие / Н.С.Жукова. – М.: Соц.-полит. журн., 1994. – 96 с.; То же

- [Электронный ресурс] // Педагогическая библиотека: [сайт].
<http://www.pedlib.ru/Books/2/0028/index.shtml>
30. Захарова А.В. Формирование самооценки в учебной деятельности // Психологические проблемы в учебной деятельности школьника – М, 2001 – 292с.
31. Захарова А.В., Андрущенко Т.Ю. Исследования самооценки младшего школьника в учебной деятельности // Вопросы психологии, 1995., №4 – с.23-26// Источник: https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=51
32. Захарова А.В. Психология формирования самооценки / А.В.Захарова. – Минск, 2013. – 375 с.
33. Капустин А.Н. Исследование уровня притязаний в условиях психического стресса в связи со свойствами нервной системы и темперамента: Автореф. дис. ...канд.псих. наук. –М.,1996. – 24с.
34. Климонтович Е.Ю. Психолого-педагогическая характеристика общего недоразвития речи // Школа здоровья. – 2006. – №2. – С. 55-59.
35. Козлова И.И. Особенности функционирования полушарий у мальчиков и девочек и учет их при организации урока [Электронный ресурс] // Фестиваль пед. идей «Открытый урок»: [сайт]. – М., 2003-2016. – URL: <http://festival.1september.ru/articles/528512/>
36. Коломинский Я.Л. Детская психология/ Я.Л. Коломенский, Е.А. Панько. М, Кононова Ю.Н. Детское окказиональное слово как единица неологии // Вестн. Адыгейского гос. ун-та. Сер. 2. Филология и искусствоведение. – 2011. – № 3; То же [Электронный ресурс]. - URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/detskoe-okkazionalnoe-slovo-kak-edinita-neologii>
37. Круцко Т.В. Формирование плавной речи у детей с заиканием посредством игр-драматизаций [Электронный ресурс] // Фестиваль педагогических идей «Открытый урок»: [сайт] / Издат. дом «Первое сентября». – М., 2003 – 2012. - URL: <http://festival.1september.ru/articles/102524/>

38. Курдвановская Н.В. Формирование слоговой структуры слова: логопедические задания / Н.В. Курдвановская, Л.С. Ванюкова. – М.: ТЦ «Сфера». – 2007. – 89 с.
39. Лазаренко О.И. Диагностика уровня сформированности речевой деятельности ребенка: (лингвист. развитие ребенка) [Электронный ресурс] / О.И. Лазаренко, А.В. Ястребова // Слово: православ. образоват. портал. – [М.], 2012. - URL: http://www.portal-slovo.ru/theology/37950.php?ELEMENT_ID=37950&SHOWALL_2=1
40. Левченко И.Ю. Психолого-педагогическая диагностика / Под ред. И.Ю. Левченко, С.Д. Забрамной/М. : Академия, 3-е изд., стер., учебное пособие, 2006 – 320 с.
41. Лемяскина Н.А. Развитие языковой личности и коммуникативного сознания младшего школьник: (на материале речевого поведения учащихся 1-4 кл.) / Н.А. Лемяскина; Воронеж. гос. ун-т. – Воронеж, 2004. – 329 с.: табл. – Библиогр.: с. 309-327.
42. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность – М., 1990 -285с.
43. Липкина А.И. К вопросу о методах выявления самооценки как личностного параметра умственной деятельности // Проблемы диагностики умственного развития учащихся. – М., 1998 – 477с.
44. Липкина А.И., Рыбак Л.А. Критичность и самооценка в учебной деятельности – М., 1999 – 304с.
45. Максимова Л. А. Значение игры в развитии младших школьников [Электронный ресурс] // Фестиваль педагогических идей «Открытый урок»: [сайт]. – 2003 – 2015. – URL: <http://festival.1september.ru/articles/510459/> (03.09.2015)
46. Марцинковская Т.Д. Диагностика психического развития детей. Пособие по практической психологии. – М. : ЛИНКА – ПРЕСС, 1997 – 176с.
47. Матюхина М.В. Психология младшего школьника. – М. : Просвещение, 2002 – 216 с.

48. Михайлова М.В. Развитие высших психических функций у младших школьников на логопедических занятиях // Логопед. 2005. № 6.
49. Общая психология/ Под ред. А.В. Петровского - М.: Просвещение, 1999 – 583с.
50. Ожогина Н.А. Развитие речи младших школьников на уроках окружающего мира: [в том числе с использованием ролевых игр] // Начальное образование. – 2008. – № 6. – С. 31-35.
51. Психологический словарь / под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. -2-е изд., перераб. и доп. – М.: Астрель: АСТ: Транзиткнига, 2006. -479с.
52. Развитие и воспитание детей дошкольного и младшего школьного возраста (от 0 до 10 лет): библиогр. указ. рус. и иностр. лит. за 1970-1975 гг.: [в 3 ч.] / сост. М.Д. Смородинская; НИИ педагогики. – Таллин, 1980.
53. Романовская З.И. Чтение и развитие младших школьников: (приобщение детей к худож. лит. как к искусству) / З.И. Романовская. – М.: Педагогика, 1982. - 129 с.
54. Ромусик М.Н. Коррекция общего недоразвития речи // Дошк. воспитание. – 2008. – № 3. – С. 76-83.
55. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии - М., 1998 -631с.
56. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Профессия, 2009. – 494 с.
57. Савонько А.П. Возрастные особенности соотношения ориентации школьников на самооценку и на оценку людьми / Автореферат канд. Дис.. – М., 2000.
58. Синякова Т.Н. Нарушение мышления у детей с общим недоразвитием речи (ОНР) / [электронный ресурс] / https://superinf.ru/view_article.php?id=88
59. Столин, В.В. Самосознание личности / В.В. Столин. – М. : 2009. – 344 с.
60. Усанова О Н. Специальная психология СПб. : Питер, издание: 1-е, 2006.

61. Филичева Т. Б. и др. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / Т. Б. Филичева, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина - М.: Просвещение, 1989. – 223 с.: ил.
62. Фомина Л.Ю. Что влияет на формирование самооценки младших школьников // Начальная школа. 2003. – № 10.
63. Фотекова Т.А. Сравнительное исследование особенностей познавательной деятельности при общем недоразвитии речи и при задержке психического развития у младших школьников. –М., 1993.
64. Фурман Н.Г. Экспериментальное исследование формирования словообразовательной системы языка в речевом онтогенезе // Бюл. оператив. науч. информации / Том. гос. ун-т. - Томск, 2006. – № 74. – С. 72-75.
65. Хоппе Ф. Оценка уровня притязаний / [электронный ресурс]/ <https://www.psyoffice.ru/1-30-258.htm>
66. Цукерман Г.А. Развитие учебной самостоятельности – М.: ОИРО, 2010 – 432 с.
67. Чеснокова, И.И. Проблема самосознания в психологии /И.И. Чеснокова. – М., 2011. – 144 с.
68. Чиркина Г.В. Основы логопедической работы с детьми / [электронный ресурс]/ <http://www.twirpx.com/file/89348/>
69. Шибутани Т. Я-концепция как персонификация // Социальная психология. Пер. с англ. В.Б.Ольшанского: Ростов н/Д., 1999 – С.193-212
70. Шипицина Л.М., Волкова Л.С. Некоторые особенности эмоционально-личностных качеств у младших школьников с общим недоразвитием речи // Дефектология. –1993. – № 4.
71. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды [Текст] : проблемы возрастной и педагогической психологии / Д.Б.Эльконин ; Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М. : МПА, 1995. – 224 с.

- 72.Юрченко К.С. Сюжетно-ролевая игра как средство формирования социально-коммуникативной компетентности дошкольников и младших школьников / К.С. Юрченко, Е.В. Аладатова, Н.А. Бесулина // Компетентностно-ориентированный подход в образовании детей: сб. материалов Междунар. науч.-практ. конф. (заоч.), 2-17 нояб. 2010 г.: в 2 ч. / М-во образования и науки Рос. Федерации, Тольяттинский гос. ун-т. - Тольятти: ТГУ, 2010. – Ч. 2. – С. 79-86.
- 73.Ястребова А.В. Диагностика уровня сформированности речевой деятельности ребенка [Электронный ресурс]: (лингвист. развитие ребенка): [ч. 2] / А.В. Ястребова, О.И. Лазаренко // Слово: православ. образоват. портал. – [М., 2005] <[http://www.portal-slovo.ru/rus/pedagogics/207/1915/\\$print_text/&part=2](http://www.portal-slovo.ru/rus/pedagogics/207/1915/$print_text/&part=2)>.
- 74.Ястребова А.В. Преодоление общего недоразвития речи у учащихся начальных классов общеобразовательных учреждений / А.В. Ястребова. – М. : Аркти, 1999. – 118 с.